

O'QUVCHILARDA IJROCHILIK QOBILYATINI SHAKILLANTIRISHNING O'RNI

A. Mo'minov (SamDu magistranti)

Maqolada o'quvchilarga berilayotgan ta'lim-tarbiyada musiqa boshqa estetik fanlardan samaradorligi, dolzarbligi hamda muhimligi, o'quvchilarda ijrochilik qobilyatini shakillantirish haqida fikr yuritilgan.

Musiqa darsi umumta'lim tizimining ajralmas qismi bo'lib, u bolalarda emotsional ijodiy tuyg'ularni o'stirishga, ularning badiiy taasurotlarini boyitishga da'vat etadi. Bu esa bola shaxsini shakillantirishdagi muhim yo'ldir. Shu ma'noda o'quvchilarni musiqa san'atiga qiziqtirish, avvalambor ularning eshituv qobilyatlarini, musiqiy idroklari, eng muhimi va murakkabi hisoblanmish ijrochilik qobilyatlarini shakillantirish jamiyatimizda haqiqiy san'at ahlini, madaniyatli va yuksak odob-axloqli yosh avlodni safini oshishiga xizmat qiladi. Bunga hatto hukumatimiz ham katta e'tibor qaratgan. 1996 yil 31 dekabrda O'zbekiston Respublikasi prezidenti I.A.Karimov "Respublikada musiqiy ta'lim, madaniyat va san'at o'quv yurtlari faoliyatini yaxshilash to'g'risida"gi farmonni joriy etdi. Unda yosh avlodning o'zbek madaniyati va san'ati an'analari, ilg'or jahon andozalari asosida bilm olishini ta'minlash hamda ushbu soha o'qituvchilari, ilmiy-ijodiy xodimlari mehnatini rag'batlantirish, shuningdek, respublikada madaniyat va san'at bilim yurtlarining moddiy texnik bazasini mustahkamlash maqsadida olib boriladigan ishlar to'g'risida fikr yuritilgan.

Zero, musiqa madaniyati o'quv predmeti yoshlarning ma'naviy, badiiy va axloqiy madaniyatini shakillantirishga, fikr doirasini kengaytirishga, mustaqillik va tashabbus korlikni tarbiyalashga xizmat qiladli.

Musiqa san'atini turli xil yo'llar bilan o'rganib borish mumkin. Masalan, musiqa sirlari haqida suhbatlashish va ularning sadolari bilan zavqlanish mumkin. Bundan tashqari, dars jarayonida buyuk kompozitorlar va ijrochilar ijodiyoti bilan tanishish ham maqsadga muvofiqdir. Bunda hatto keyingi yengil va sho'x musiqaning qanchalik qiyinchilik bilan yaratilishining guvohi bo'lishimiz mumkin va nihoyat birin- ketin nota savodi, qo'shiq kuylash, turli xil asboblarda chalishni o'zlashtirish mumkin, shu orqali musiqa olamini tubdan o'rgana boshlash nazarda tutiladi.

Ijrochilik qobilyatlarini shakillantirish uchun avvalo o'quvchi musiqa haqidagi barcha bilimlarni tushunib, idrok eta olishi, u haqidagi bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lishi, musiqaning ifodaviy vositalarini, badiiy bezaklari haqidagi, notalarni ijro etish malakalarini puxta egallagan bo'lishi lozim. Shu bilan birga o'quvchilarning ruhiy olami, uning kayfiyati ham muhim ahamiyatga ega. Bu borada musiqa psixologiyasining salmog'i katta bo'lib, shu haqda fikr yuritimiz.

O'rta asrlarda Sharqning buyuk mutaffakirlari musiqiy psixologiya, musiqaning qalbga, kayfiyatga va inson organizmiga ta'siri masalalarini o'rganishgan: Forobiyning "Musika haqida katta kitob"i va boshqa asarlari, Ibn Sinoning "Kitob ash-shifo", "Kitob an-najot", "Donishnoma" kabi asarlarining musika haqidagi bo'limlari, Abdurahmon Jomiyning "Risolai musika" kitobi shular qatorida turadi. Ular musiqaning inson ongi, shaxsiga, umuman, jamiyat rivojiga ulkan ta'sirini takidlab o'tishgan. Masalan, Aflotun "davlatning qudrati unda qanday musika, qaysi lad va qaysi ritmda yayrayotganligiga to'g'ridan to'g'ri bog'liq"- degan.

Buyuk musiqachilar- Motsart, Betxoven, Shopen, List, Chaykovskiy, Rimskiy- Korsakov, Raxmaninov, Skryabin, Toskanini, Churlyonis, o'zbek musika ijrochilari, bastakor va kompozitorlari – Yu. Rajabiy, M. Burxonov, M. Tojiyev va boshqalar hayotidagi misollar musika yaratish, ijro etish va tinglash jarayonida inson qanday psixologik xususiyatlarga, hayratlanarli imkoniyatlarga egaligini yaqqol ko'rsatadi. Shu ma'noda musika ilmini va musika ijrochilik qobiliyatini o'quvchilarga puxta o'rgatib borish muhim hisoblanadi.

Ijrochi- bastakor, kompozitor va tinglovchini bog'lab turuvchi halqadir. Musiqiy ijrochilik san'atidagi farqlar musiqiy cholg'uning o'ziga xos xususiyatiga, yakkaxon va ommaviy ijrochilik shakli, musiqiy asarning janri va shakliy xususiyatiga, qolaversa, birincha o'rinda ijodiy individuallik, ijrichinin professional tayyorgarlik va mahorat darajasiga bog'liq. Ijrochi uchun tinglovchi psixologiyasini tushunish va his etish, estetika talablari va auditoriya kayfiyatini to'g'ri anglash, muallif fikrini mohirlik bilan yetkazib berish, auditoriyani o'z irodasiga bo'ysundurish, tinglovchida go'zal estetik hissiyotlarni o'yg'otish, ijodiy kayfiyat juda muhimdir. Aynan ijrochilik qobiliyati orqali o'quvchilarning ma'naviy- axloqiy, insoniy fazilatlarini shakllanadi, insonlarga mehr- muhabbat ma'naviy merosga va milliy qadryatlarga hurmat kabi his tuyg'ulari shakllanib boradi. Musika san'atidagi asosiy faoliyatlardan biri musika ijrochiligidir. Zo'r ijrochini tinglab, lazzat, quvonch, ilhom tuyg'ularini his etamiz yoki yunonlar aytganidek, "katarsis"- ichki, ruhiy poklanish va yangilanish jarayonini boshdan kechiramiz.

Buyuk qomusiy olim, musika cholg'ularini mohirlik bilan chalgan Abu Nasr Forobiy o'z ijrosi bilan kishilarni quvontirish yoki qayg'uga solish, ovutish yoki chuqur o'y surushga majbur qilish, xursand qilish, hayratga solish va hattoki uxlatib qo'yishninguddasidan chiqa olganligi haqidagi hikoyat va rivoyatlar bizgacha yetib kelgan. Bu nima? Ijrochining mahoratimi? Shazsiyat xususiyatlarini ta'sirimi? Musiqaning inson ongiga ta'sirimi? Professional musiqachi, mutaxassis musika psixologiyasidagi bu va boshqa jihatlarni yetarli darajada o'zlashtirib olishi kerak. Bu musiqiy tovushlar, obrazlar, tafakkur va hissiyotlardan yoki kishi ruhini ko'taradi, uni borliq bilan birlashtradi, gohida tasavvurlar, hayollarning tushuntirib bo'lmas imkoniyatlarini ochadi, dunyoni cheksiz kengliklariga olib ketadi, haqiqatga, idealga yaqinlashtradi, hayotimizni ma'noli, mazmunli, ma'naviy boy va go'zal qiladi.

Ijrochilik azaldan musiqiy merosimizning turli janr xususiyatlari asosida, o'ziga xos shakilda yuzaga kelgan. Ularni ruhiy ta'siri, musiqaviy jonli ifodasi, tarkibiy va ijroviy jihatlaridan kelib chiqib, ijrochilik an'alarini ijrochilar atalmish "an'alar"ning davomchilari musiqa san'atining rivojiga o'z ta'sirlarini ko'rsatganlar. Ijrochilikning tarixiy rivojlanish jarayoni mahalliy hududlar miqyosida, ma'lum guruhlar doirasida va mustaqil ijod asosida vohaviy, guruhiy va shaxsiy ijrochilik yo'llari, uslublari shakillanishiga zamin yaratgan. Lokal hududlarga xos ijro uslublarda sheva, an'ana, janrlar kabi u yoki bu mahalliy yo'nalishning xarakterlovchi turli jihatlari asosiy omil sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. Shaxsiy ijro uslublarning yuzaga kelishida esa, ko'proq yetuk sozanda yoki xonandaning ijro talqini bilan bog'liq imkoniyatlari bog'liq (ovoz, ijodiyot, badihago'ylik, ijro) tarbiyalanib, yetishib chiqqan ijrochilik maktabi an'analari, mahalliy uslublari va istiqomat qilib turgan joyning turli musiqiy va ijtimoiy an'analari muhimdir.

O'zbek musiqa ijrochiligida ana shunday mezonlarni o'tab, xalqimiz ardog'ida yashab, musiqiy merosimizda o'rnak bo'la oladigan Ota G'iyos, Ota Jalol, Domla Halim Ibodov, Hoji Abdulaziz Abdurasulov, Hamroqul Qori, Madrahim Yoqubov, Erka qori Karimov, Sodirxon Hofiz, Hojixon Boltayev, Jo'raxon Sultonov kabi bir qator ustozlar o'tgan. Ijrochilik san'ati, hofizlik darajalarining muqobil ko'rinishini ushbu ustoz san'atkorlarning ijodiy faoliyatida ko'rish mumkin. Shu bois ham ular va ularning ijodi doim o'rnak va namunadir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. I.A. Karimov. Kelajakni jasoratli odamlar quradi. " Xalq so'zi" gazetasi. 1999 yil, 17- fevral.
2. R.G'. Qodirov. Musiqa psixologiyasi (ma'ruzalar kursi), O'quv qo'llanma.-T.: Musiqa, 2005.